

τ Veronikan

Nr 1/2016

T-Veronikan

Årgång 21 nr 1/2016

T-Veronikan ges ut av Örebro Läns Botaniska Sällskap. Bidrag till tidningen, synpunkter på innehållet och tips om botaniska händelser mottages tacksamt av redaktionen. Citat ur T-Veronikan får göras, om källan anges. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera insända bidrag.

Ansvarig utgivare

Daniel Gustafson

Omslagsbilder

Smörbollar *Trollius europaeus* som av någon anledning fått sitt svenska namn i pluralform, växer på fuktig, gärna översilad och kalkhaltig, näringsrik mark. Gynnas av slätter och måttligt bete. Har minskat under senare år, främst i södra Sverige. Svenska Botaniska föreningen har utsett smörbollar till Årets växt 2016. Läs mer om detta på sidan 15.

Vårfryle *Luzula pilosa* finns i hela landet och växer på hyggen, i skogsgläntor och på hagmarker. Blommar ofta redan under snösmältningen. Blomningen börjar med att märkena mognar och skjuter ut ur hyllet, redo för pollinering. Först en tid efter att märkena vissnat utvecklas ståndarna - en naturens ordning för att undvika självbefruktning. De breda, vintergröna bladen betas gärna vintertid av rådjur och andra klövdjur.

Text och illustrationer: Björn Nordzell

Hjälp sökes!

Vill du vara med och hjälpa till med praktiskt arbete i föreningen?

Hör gärna av dig till oss!

M.v.h. styrelsen och redaktionen

Redaktion

Gunilla Dahlén 070-325 36 22
dahlen.gunilla@gmail.com

Daniel Gustafson 073-714 16 06
daniel.gustafson@telia.com

Arne Holmer 0582-407 58
arne.holmer@telia.com

Björn Nordzell 019-24 40 31
bjorn.nordzell@telia.com

Material skickas till:
teveronikan@gmail.com

Manusstopp för

T-Veronikan

nr 2/2016   30 april

Utgivningsplan:

4 nr, mars, juni, sep, dec

Annonspriser, kr:

	1 inf	2-4 inf
Helsida	1000	800
Halvsida	700	600
Kvartssida	500	400
Åttondel	350	300

ISSN 1402-2419

Ordföranden har ordet

Daniel Gustafson

Igår var jag till Skärmarbodabergen med Adil, Antonios och vår ungdomsgrupp ”Ute tillsammans”. Vi har denna studiecirkel tillsammans med Naturskyddsföreningen och ornitologerna. Åtta ungdomar följde med oss den här gången och Skärmarbodabergen är ett säkert kort – spännande berg, block och grottor att krypa i. Så mycket botanik blev det kanske inte denna tidiga vårdag, men vi hann med att krama åldriga tallar, vattna vintertorra islandslavar och smaka på stensötans rötter. Ungdomsgruppen är blandad med killar och tjejer, födda och uppvuxna i Sverige eller nyss hitflyttade. Det är roligt att se dem upptäcka vår natur i stort och smått, men viktigast för dem är kanske att träffa kompisar och lära sig vara ute i naturen. En träff till är planerad i vår men det blir säkert en fortsättning till hösten. ÖLBS årsmöte ägde rum söndagen den 28 februari. En ny styrelse valdes och har redan börjat arbeta. Nytt för i år är att vi åter har en ordförande i föreningen, nämligen jag själv. Tack för förtroendet! Ny i styrelsen är även vår före detta revisor Bo Hägerås. Välkommen! Margareta Hedman valdes till

ordinarie styrelseledamot efter att ha varit suppleant under ett år, medan Therese Aremyr gick åt andra hållet och blev suppleant. Berit, David, Gunilla, Ingevi och Owe är med sedan förut. En riktigt bra styrelse på det hela taget.

Vårens program innehåller många spännande resmål, inte bara i vårt eget län utan även till våra grannlän. Bland annat åker vi till det nya naturreservatet Hälleskogsbrännan i Västmanland. Det var där som den stora skogsbranden ägde rum sommaren 2014 och det ska bli spännande att se vad som har hänt i naturen efter det som till en början liknade omfattande förödelse. I juni åker vi till vår granne i söder, Västra Götaland, för att se Bölets ängar och andra närliggande botaniska sevärdheter. Besök inom länet går till Svenstorp i maj och till Näsmarkerna i juni. Traditionell svampexkursion blir det i september. Missa inte heller årets favorit i repris: botaniklägret. I år åker vill till Laxå och utforskar bland annat skogar, myrar och kulturmarker i Tiveden.

Hoppas att vi ses under året!

En tidigare exkursion med Ute tillsammans. Vi besökte Markasjön och undersöker här den ”skägga” almen. Foto: Adil Sadiku.

Inventering av "Nyttingeberget" och omliggande skogsområden inom Tåsta naturreservat

Text och bild: Herbert Kaufmann.

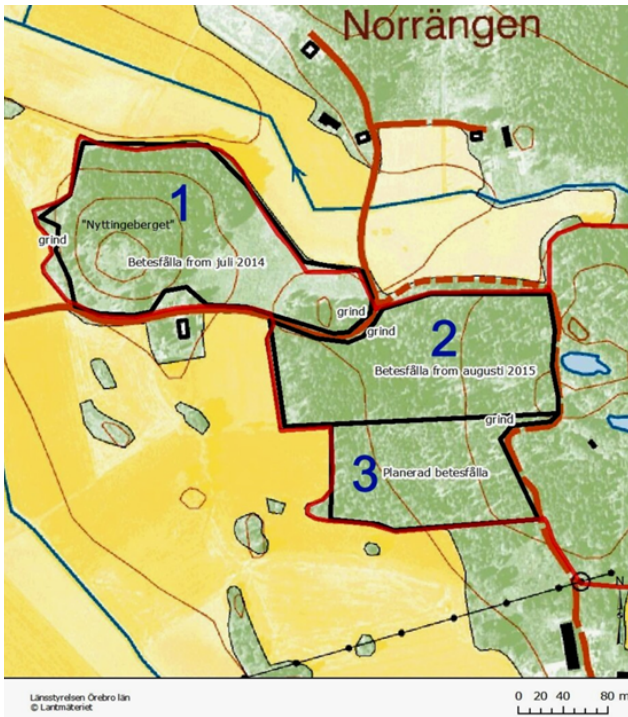
Under senhösten 2015 inventerade jag tillsammans med Berit Ragné delar av naturreservatet Tåsta på uppdrag av Länsstyrelsen. I denna artikel presenteras en del av resultatet.

Inventeringen gjordes på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län, ansvarig var Tomas Gustafson. Inventeringen genomfördes under tiden 2015-09-04 till 2015-10-26 och områdena besöktes totalt fem gånger. I huvudsak undersöktes förekomsten av svampar inom de tre delområdena men även träd och övriga kärlväxter samt fåglar noterades.

Eftersom inventeringen genomfördes ganska sent på året, samt att getterna betade bort mycket av vegetationen inom områdena 1 och 2 så är resultatet av inventeringen säkert missvisande. Jag uppskattar att betydligt

fler arter (svampar, kärlväxter) finns inom dessa inventerade områden än vad som inventeringsresultatet visar. Jag tänker mig att inventeringen fortsätter även under 2016 för att få ett mera komplett inventeringsresultat.

Betesskötseln med getter är unik och det pågående projektet ger möjlighet att utvärdera deras förmåga att använda dem som naturvårdare i framtiden. Getternas aptit för nässlor, hallon och lövsly är enastående. Alla noteringar (förutom observerade fåglar) upptagna i denna inventering har rapporterats till Artportalen.

Karta över de inventerade områdena, i västligaste delen av naturreservatet Tåsta norr om Glanshammar.

1 Områdesbeskrivning

Alla de tre inventerade områdena ingår i naturreservatet Tåsta. De utgör också de allra västligaste delarna av reservatet. Två av områdena omges av ett elstängsel och betades under 2015 av getter, uppskattningsvis 20 getter i varje hägn. Eftersom inventeringen startade ganska sent på året, så var det inte möjligt att identifiera alla kärlväxter som växte inom de tre områdena. Av de svampar jag noterade tillhörde de flesta sådana arter som normalt uppträder på senhösten (musseroner, vaxskivlingar).

Getterna visade sig ha en stor aptit på både kärlväxter, svampar och de yngre trädens bark och bidrog säkert till att så få svampar kunde noteras i de två av getterna betade områdena. De flesta

Nytingeberget vy från väster.

yngre lövträden bar spår av getternas betande. I det tredje område där inga getter vistades var svampförekomsten och antalet identifierade kärlväxter betydligt större.

Arter som är upptagna i ”Rödlistan” har markerats med **röd font**, kategorin anges för respektive art.

1.1 Område 1 (Nytingeberget)

Områdets mest framträdande del kallas allmänt ”Nytingeberget” och ligger som allra västligaste del inom Tåsta Naturreservat. Nytingeberget har redan innan Tåsta naturreservat bildades registrerats som en nyckelbiotop. Kalkklippan är i förhållande till den övriga kringliggande nivån ca 10 m hög och stupar brant ner mot sydväst. På den sydvästligaste delen, nedanför berget, finns spår av en äldre bebyggelse (registrerat som forn- eller kulturminne). Ett fortfarande levande äppleträd växer nedanför kalkklippan.

Berget planar ut mot nordost och ost och övergår till ett skogsområde med huvudsakligen äldre tallar och granar. Enstaka stora flyttblock finns inom området.

På toppen av berget består vegetationen av en typisk torrvegetation med mossor och låga kärlväxter på kalkhällen och enbuskar strax öster om kalkbergets topp. Kungsljus *Verbascum thapsus* växer på bergets topp och i sluttningen. På bergets topp breder sig också örnbräken *Pteridium aquilinum* ut. På sluttningen växer svartbräken *Asplenium trichomanes* och på dess topp vildmorot *Daucus carota* och gullklöver *Trifolium aureum*. Av svampar hittade jag där vit vaxskivling *Hygrocybe virginea*, musse-

Flyttblock.

ronvaxskivling *Hygrocybe fornicata* och gråmusseron *Tricholoma myomyces*. I mossan uppe på toppen fanns *Arrhenia retiruga* som växer i symbios med mossor. Nedanför kalkberget, i ett näringsrikt lövskogsområde hittade jag elva övermogna jätteröksvampar *Langermannia gigantea*.

Tallskogen i norr och öster är ganska gammal, förmodligen över 100 år. Bland tallarna växer en del äldre aspar. Här växte senhöstsvampen riddarmusseron *Tricholoma flavovirens* och en hel del andra musseroner. I sydost finns en planterad björkdunge som har ringbarkats, björkarna är unga och växer på fuktig före detta åkermark. Ett par speciellt äldre träd noterade jag inom området: en mycket gammal oxel på vilken aleldticken *Phellinus alni* växer. Vidare fins en mycket gammal sälg *Salix* sp. med kuddticken *Phellinus punctatus*.

Registrerade träd- och buskarter i område 1: apel, asp, björk, en, gran, klibbal, lönn, oxel, skogsalm, skogstry, surkörbar, sälg, tall.

Ringbarkade björkar.

Tabell 1. Registrerade svampar inom område 1 (Nyttingeberget).

Amanita muscaria	röd flugsvamp	Laccaria laccata	laxskivling
Arrhenia retiruga		Lactarius deterrimus	granblodriska
Baeospora myosura	tåtskivling	Lactarius scrobiculatus	svavelriska
Basidirodulum radula	nagelskivling	Langermannia gigantea	jätteröksvamp
Chlorociboria aeruginescens	piggplätt	Lycoperdon umbrinum	umbraröksvamp
Conocybe macrospora	grönskål	Phellinus alni	al-eldticka
Cortinarius saturnus	rosthätting	Phellinus conchatus	sälgticka
Cortinarius sp.	sälgspindel-	Phellinus punctatus	kuddticka
Cortinarius triumphans	skivling	Pleurotus pulmonarius	blek ostron-
Hebeloma edurum	mångkransad	Rhytisma acerinum	musling
Hebeloma mesophaeum	spindelskivling	Sistotrema confluens	lönntjärfläck-
Hygrocybe conica	kakaofränskivling	Suillus granulatus	svamp
Hygrocybe fornicata	diskfränskivling	Tricholoma flavovirens	gul taggticka
Hygrocybe virginea	toppvaxskivling	Tricholoma fulvum	grynsopp
Inocybe albomarginata	musseron-	Tricholoma imbricatum	riddarmusseron
Inocybe cincinnata	vaxskivling	Tricholoma portensosum	fläckmusseron
Inocybe geophylla	vit vaxskivling	Tricholoma terreum	skäggmusseron
Inocybe rimosa	violtråds	Tricholoma vaccinum	gråmusseron
	skivling	Xerocomus subtomentosus	skäggmusseron
	topptråds	Xylaria hypoxylon	sammetsopp
	skivling		stubbhorn

Tabell 2. Registrerade kärlväxer i område 1 (Nyttingeberget).

blåsippa	gökärt	maskros	stenbräken
bockrot	harklöver	pimpinell	stenbär
brudbröd	harkål	prästkrag	stinknäva
brännässla	harmynta	revsmörblomma	stymorsviol
daggkäpa, Alchemilla sp.	hundloka	ros, Rosea sp.	svartkämpar
femfingerört	hundäxing	rödklöver	timotej
fyrkantig johannesört	hässlebrodd	röllika	tussilago
getväppling	kamäxing	skogsklöver	vildlin
gråbo	kirskål	skogsnäva	vildmorot
gråfibbla	kungsljus	skogssallad	väddklint
grässtjärnblomma	kärleksört	smultron	ängsvädd
grönknavel	liten blåklocka	småborre	örnbräken
gullklöver	lundgröe	smörblomma	

Hygrocybe virginea.

Hygrocybe fornicata.

1.2 Område 2 (ca 250 m SO om Nyttingeberget)

Område 2 är ett flackt ganska rektangulärt (240 x 120 m) barrskogsområde dominerat av äldre granar och tallar. Hela området är omgärdat av ett elstängsel. En stig leder från norr mot söder tvärs igenom området. I väster avgränsas området av åkermark och i öster av en körväg som leder till en gård, Norrängen. I söder avgränsas området med ett elstängsel mot område 3.

I öster finns en äldre granskog. Blåbärsris förekommer vilket tyder på att kalkpåverkan i marken här är mindre än i område 1. Något större flyttblock finns bland granarna. Här finns också några yngre ekar, mest små planter. Några fuktdrag finns insprängd men de var för tillfället uttorkade. Området var i sin helhet starkt betat av getterna, endast få kärleväxter och svampar fanns kvar att notera.

Registrerade träd- och buskarter inom område 2: asp, ek, en, gran, hägg, klibbal, lönn, olvon, oxel, päron, rönn, skogstry, sälg, tall.

Tabell 3. Noterade svampar i område 2.

<i>Clavulina cinerea</i>	grå fingersvamp
<i>Cortinarius anthracinus</i>	purpurbrun spindelkvivling
<i>Ganoderma lipsiense</i>	platticka
<i>Hemimycena lactea</i>	barrvithätta
<i>Hygrophorus agathosmus</i>	doftvaxskivling
<i>Junghuhnina nitida</i>	ochraporing
<i>Phellinus alni</i>	al-eldticka
<i>Russula firmula</i>	glanskremla
<i>Tricholoma fucatum</i>	rökmusseron
<i>Tricholoma vaccinum</i>	skäggmusseron
<i>Xylaria hypoxylon</i>	stubbhorn

Phellinus chonchatus (resupinat).

1.3 Område 3 (ca 320 m SSO om Nyttingeberget)

Område 3 avgränsas i norr av området 2, i väster mot uppodlad mark och i öster av körvägen som leder norrut till Norrgården. Det består i huvudsak av ett sammanhängande skogsområde som domineras av barrträd. Eftersom skogen är helt opåverkad av skogsröjning och inte hade utsatts för getternas aggressiva bete så fanns mycket sly bland de äldre barrträden. Av detta skäl var här också antalet svampar och kärleväxter betydligt större än i de två andra delområdena. I skogskanten på näringsrik mark och under äldre granar växte blåmusseron *Lepista nuda* och pudrad trattskevling *Clitocybe nebularis* i barmattan direkt under granarna. Längre in i skogen under gran fanns kungschampinjon *Agaricus augustus* och också flattoppad klubbsvamp *Clavariadelphus truncatus*, båda arterna under äldre granar i barmattan. I områdets centrala del finns ett kärr, omgärdat av klibbal. Här växte alpluggskivling *Paxillus filamentosus* och alriska *Lactarius obscuratus*. Marken i område 3 tycks inte vara mycket kalkpåverkad. Både lingon och blåbär är här ganska vanliga.

Registrerade träd- och buskarter inom område 3: apel, ask (VU), berberis, björk, brakved, druvfläder, ek, en, gran, hägg, lönn, olvon, oxel, rönn, sälg, tall.

Clavulina cinerea.

Tabell 4. Noterade svampar i område 3.

Agaricus augustus	kungschampinjon	Hynum repandum	blek taggsvamp
Agaricus essettei	lökfotad snöbolls- champinjon	Hypholoma capnoides	rökslöjskivling
Amanita muscaria	röd flugsvamp	Hypoxylon multiforme	stubbhorn
Amanita regalis	brun flugsvamp	Inocybe geophylla	sidenträdskivling
Calvatis exipuliformis	långfortad rök- svamp	Inocybe lilacina	lila sidenträd- skivling
Clavariadelphus truncatus	flattoppad klubb- svamp (NT)	Inocybe sindonia	blekträdskivling
Clavulina cinerea	grå fingersvamp	Lactarius deterrimus	granblodriskä
Clitocybe anisata		Lactarius obscuratus	alriskä
Clitocybe nebularis	pudrad tratt- skivling	Lactarius scrobiculatus	svavelriskä
Coleosporium tussilaginis	vaxrost	Lactarius trivialis	skosriskä
Collybia asema	horngrå nagel- skivling	Clitocybe nebularis	pudrad trattskivling
Cortinarius anomalus	björkspindel- skivling	Lepista nuda	blåmusseron
Cortinarius caninus	granspindel- skivling	Lycoperdon pyriforme	gyttrad röksvamp
Cortinarius multiformis	lökspindel- skivling	Mycena pura	rättikhätta
Cystoderma carcharias	rödgrå gryn skivling	Mycena vulgaris	frosthätta
Hebeloma crustuliniforme	tårfränksivling	Paxillus filamentosus	alpluggskivling
Hebeloma sinapizans	senapsfrän- skivling	Russula aeruginea	grönkremla
Hydnellum peckii	skarp dropptagg- svamp	Russula aurea	guldkremla
Hygrophorus agathosmus	doftvaxskivling	Russula integra	mandelkremla
Hygrophorus discoideus	diskvaxskivling	Russula olivascens	grön äggkremla
Hygrophorus hedrychii	björkvaxskivling	Russula queletii	krusbärskremla
		Russula vesca	kantkremla
		Sarcodon imbricatus	fjällig taggsvamp
		Skeletocutis nivea	fläckticka
		Stereum rugosum	styvskinn
		Stropharia aeruginosa	ärggrön krag- skivling
		Tricholoma album	rättikmusseron
		Tricholoma saponaceum	såpmusseron
		Tricholoma vaccinum	skäggmusseron

Tabell 5. Registrerade kärlväxter i område 3.

bergslok	gullris	orbär	stenbär
blåbär	gökärt	revfingerört	stensöta
blåklocka	hallon	skogsnäva	träjon
blåsippa	harsyra	skogssallad	tussilago
brudbröd	hundloka	skogstry	älgräs
brännässla	krusbär	smultron	ärenpris
femfingerört	liljekonvalj	smörblomma	örnbräken

Clavariadelphus truncatus. Foto: Tomas Gustafson.

Getter i område 2.

2. Synpunkter och fortsatta aktiviteter

Länsstyrelsen har som långsiktig mål att restaurera markerna belägna i den västra delen av Tåsta NR. Det främsta målet är att öppna de igenväxande ängs- och skogsområdena. I ett första steg låter man därför getter beta ner det uppväxande slyet och uppväxande träd. De unga planterade björkarna har ringbarkats så att träden ska torka bort och att de sedan kan avverkas utan att nytt sly växer upp. Snarast borde man ta bort de redan fällda och de av getterna skadade träden. Sly och vedrester som nu ligger på marken borde tas bort för att bidra till att reducera gödseffekten vid nedbrytningen av dessa. På Nytingeberget borde de uppväxande tallarna och andra kvarvarande träden tas bort för att gynna torrvegetationen höst uppe på kalkklipporna. Ett ökat ljusinsläpp skulle också bidra till att fjärilar och andra flygande insekter ökar i området.

I skogsområdena bör de gamla barrträden och aspar bevaras. Däremot borde unga uppväxande barrträd tas bort samt att åtgärder mot det nyligen uppväxande slyet vidtas (bete av getter i område 3?). Alkärret (i område 3) bör restaureras och klibbalen

omkring densamma bör bevaras.

Möjligen borde man nästa år på nytt studera förekomsten av kärlväxter och svampar i områdena för att erhålla ett bättre och fullständigare referensunderlag.

3. Tack

Ett tack riktas till Berit Ragné och Anders Ström som har hjälpt mig att bestämma kärlväxterna.

4. Referenser

Gärdenfors U. (ed.) 2015. *Rödlistade arter i Sverige 2015*. ArtDatabanken, SLU.

Knudsen H. & Vesterholt J. (eds.) 2008. *Funga Nordica*. Nordsvamp, Köpenhamn.

Knudsen H. & Vesterholt J. (eds.) 2000. *Nordic Macromycetes, Vol.1*. Nordsvamp, Köpenhamn.

Knudsen H. & Hansen L. (eds.) 1997. *Nordic Macromycetes Vol.3*. Nordsvamp, Köpenhamn.

Mossberg B. & Stenberg L. 2003. *Den Nya Nordiska Floran*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Hemimycena lactea.

Inocybe albomarginata.

Skeletocutis nivea.

Cortinarius anthracinus.

Rundfjädermossa *Neckera besseri* och aspfjädermossa *Neckera pennata* i Närke

Text: Lars Löfgren

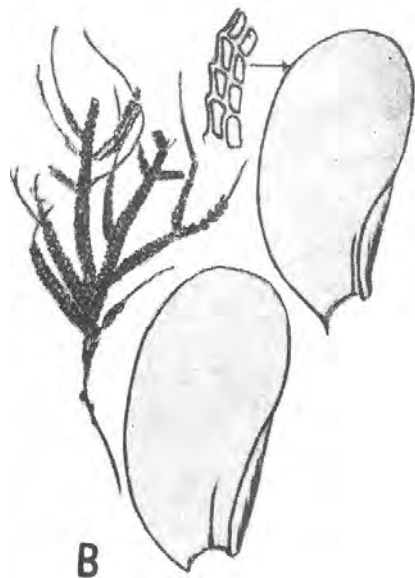
Rundfjädermossa *Neckera besseri*

Rundfjädermossa är en nära hotad (NT) rödlistearter vars kända förekomst i Närke är ytterst begränsad. Arten är väl känd från Västmanland i Örebro län (Viker och Grythyttan). Möjligen förekommer den i Närke även på ännu oupptäckta lokaler.

De bladlösa grentopparna kan göra den lättare att hitta. Från den snarlika platt fjädermossa *N. complanata*, den andra *Neckera*-arten vars blad inte är vågiga, skiljs den genom att rundfjädermossans blad inte är tillspetsade.

Närke (Nyholm 1954-1969).

Örebro *Vintrosa* Lannafors kalkbrott [749 493] spars. i en spricka 1932 (Waldheim 1934, 1935). *Tysslinge* Ö om Sännaboda

Rundfjädermossa Neckera besseri enl. Elsa Nyholms klassiska mossflora. Observera den rundade bladspetsen, den korta bladnerven och de bladlösa grentopparna.

792 517, 1996 ! (OREB/F. Eriksson, Löfgren & Andersson ms 1998). Ett stort sjok av rundfjädermossa på ett högt block vid en brant i ett svagt ravinliknande område. Under mossan, i överlutans tak, hängde ett sinnrikt vävt fågelbo.

Aspfjädermossa *Neckera pennata*

Aspfjädermossa är klassad som sårbar (VU) i 2015 års rödlista. Enligt nya rön består den av "två huvudtyper som är såväl genetiskt som morfologiskt differentierade" och, för att göra bilden än mer komplicerad, inkluderar den i andra delar av världen den närstående nordlig fjädermossa *N. oligocarpa* (ArtDatabanken – Artfaktblad 2010).

Närke flera lokaler på prickkarta (Gustafsson 1995).

Hallsberg *Hardemo* Tallemossen 2012 M. Andersson. *Viby* Lövskog 1,8 km SV om Vretstorp, 700 m SV om Äbbetorp, asp 1995 (Petterson ms 1995); Orrkulla, 700 m SÖ om Goltorp 1995 T. Andersson.

Degerfors *Nysund* Ölsboda, på ett stort gråstensflyttblock vid Tanken, björk och sten 1872 C. Hartman (S, UPS, ArtDatabanken, Adlerz 1907, Möller 1912); borta (Gustafsson 1995). Sörgårdsfallet vid sjön Ölen på björk C. Hartman (UPS).

Lekeberg *Hidinge* Garphyttans NP, lövängsområdets S-del med *Homalia* på trädbas (Persson & Waldheim 1940, ArtDatabanken). Bortom Lekhult, ödetomt vid skjutfältsgränsen 749 424, en rugge på lönn bland *Nephroma parile* 1996 ! (OREB/F. Eriksson, Löfgren & Andersson ms 1998). S om Lunnsjön 2011 M. Westberg, M. Andersson. *Kvistbro* Sirsjö, mellan Magertjärn och Mörktjärn, aspstammar 1870 C. Hartman (LD, S, UPS, Hartman 1871, Adlerz 1907, Möller 1912, ArtDatabanken).

Örebro *Kil* mellan Lockhyttan och Hammarboda, granskog, aspmark 1961 N. Hake-lier (S, ArtDatabanken).

Arboga Götlunda Hamrarna 1862 C. Hartman, O. G. Blomberg (S, UPS, Hartman 1864, 1871, Möller 1912); 1872, 1877 O. G. Blomberg (UPS); 1990 [ss. Vstml] (Gustafsson 1995). Södra Hammaren 1959 (Sjögren ms 1959); tre aspar nära varandra i reservatets norra del (Lundmark 1997); 1999 R. Lundmark. Norra Hammaren 1999 R. Lundmark.

Lokalförteckning

Sexsifferkombinationen avser ruta i Rikets nät. Utelämnade är alltid 65... 14...

Fet stil = kommun, *kursiv* = socken

! = förf.

/ = har bestämt växten

; = tidsskilda fynd från samma lokal/lokaler

Herbarier

GB = Göteborgs universitets botaniska museums skandinaviska herbarium

LD = Lunds universitets botaniska museums skandinaviska herbarium

OREB = Örebro kommuns herbarium, bihang till Evolutionsmuseet Botanik, Uppsala universitet (Fytoteket)

S = Naturhistoriska riksmuseets i Stockholm nordiska herbarium

UPS = Evolutionsmuseet Botanik, (Fytoteket) Uppsala universitet

Manus (ms) och litteratur

Adlerz, E. 1907. *Bladmossflora för Sveriges lågland med särskilt avseende på arternas utbredning inom Närke*. Lindhska boktryckeriet, Örebro.

Gustafsson, L. 1995. Hur många lokaler för aspfjädermossa *Neckera pennata* finns det egentligen? eller inventeringen som aldrig tar slut. *Myrinia* 5 (2): 55-56.

Hartman, C. J. 1864. *Handbok i Skandinavians flora, innefattande Sveriges och Noriges vexter, till och med Mossorna. Nionde upplagan utgiven med rättelser och tillägg af C. Hartman. Sednare delen. Mossor*. Stockholm.

Hartman, C. J. 1871. *Handbok i Skandinavians flora, innefattande Sveriges och Noriges vexter, till och med Mossorna. Tionde upplagan utgiven ... av C. Hartman. Sednare delen. Mossor*. Stockholm.

Hartman, C. 1875. *Berättelse om bryologiska forskningar i Nerike under år 1874*. Öfversikt af Kungl. Sv. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar 1875: 3.

Lundmark, R. 1997. *Inventering av vedlevande svampar - tickor - i ädellövbiotoper. Södra Hammarens naturreservat*. Länsstyrelsen i Västmanlands/Upplands län.

Löfgren, L. & Andersson, M. (ms) 1998. *Kilsbergen. Naturinventering för landskapsplanering*. Örebro kommun, Stadsbyggnadskontoret & Hopajola 1998.

Möller, H. 1912. *Löfmossornas utbredning i Sverige. II. Cryphaeaceae och Neckeraceae*. Arkiv för Botanik 12: 4.

Nyholm, E. 1954-1969. *Illustrated Moss Flora of Fennoscandia. II. Musci*. 2nd edition. Lund.

Persson, H. & Waldheim, S. 1940. *Mossfloran i Garphyttans nationalpark*. Kungl. Sv. Vet.-Akad. skrifter i Natuskyddsärenden 38.

Pettersson, T. ms. 1995. *Intressanta mossor uppmärksammade under besök i nyckelbiotoper i T-län våren 1995*. Skogsvårdsstyrelsen i T-län.

Sjögren, E. (ms) 1959. *Preliminär redogörelse för mossvegetationen inom Herrfallsäng och Södra Hammaren, Närke. Undersökning utförd på uppdrag av Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté*.

Waldheim, S. 1934. Fyra sydliga *Eurhynchium*-arter i Sverige. *Botaniska Notiser* 1934:233-244.

Waldheim, S. 1935. Bladmossfloran i några av Närkes kalktrakter samt några nya och intressanta bladmossfynd i landskapet. *Botaniska Notiser* 1935:131-164.

Invasiva främmande arter – ny EU-förordning 2015

Text: Michael Andersson. Bild: Arne Holmer.

EU:s medlemsstater har beslutat att försöka begränsa förekomsten och spridningen av invasiva främmande arter i unionen. En ny förordning som trädde i kraft 1 januari 2015 ska ge stöd för genomförandet. Till en början har man listat 37 växter och djur som invasiva främmande arter. Dessa arter får bland annat inte sättas ut eller odlas inom EU.

Ett fåtal av de 37 listade arterna förekommer i Sverige, däribland signalkräfta *Pacificastacus leniusculus*, tromsöloka *Heracleum persicum* (syn. *H. laciniatum*) och kabomba *Cabomba carolinensis*. Två av växterna på listan är rapporterade från Örebro län: skunkkalla *Lysichiton americanus* och smal vattenpest *Elodea nuttallii*.

Enligt förordningen (EU Regulation 1143/2014 on Invasive Alien Species) om invasiva främmande arter (IAS, Invasive Alien Species) ska medlemsstaterna bland annat kartlägga hur arterna sprids och stoppa eller begränsa spridningen. Förordningen slår fast att invasiva främmande arter är sådana arter som spridits utanför sina naturliga utbredningsområden med människans hjälp och som kan medföra stor negativ påverkan på miljö och ekosystem, på inhemska ar-

ter, på ekonomi och på människors hälsa. Listan med de 37 arterna kommer att bli längre och flera arter granskas nu och kan eventuellt komma att föras upp på listan. Bland de arter som är under granskning och som förekommer i Örebro län kan nämnas: jättebalsamin *Impatiens glandulifera*, blomsterlupin *Lupinus polyphyllus*, asklönn *Acer negundo* och jätteloka *Heracleum mantegazzianum*. En lång rad kriterier ska vara uppfyllda för att en art ska tas upp på EU:s lista över invasiva arter.

Förordningen omfattar bara arter som är främmande inom EU som helhet. Därför kan det finnas ytterligare arter som är främmande i Sverige och har stor negativ påverkan enligt ovan, men de kommer inte listas på unionens lista om de förekommer naturligt inom ett annat EU-land. Därför kommer inte t.ex. sjögull *Nymphoides peltata* att tas med på EU:s lista, men kan komma att tas upp på en nationell svensk lista.

ArtDatabanken berättar på sin hemsida att de har utvecklat en webbportal åt Nobanis, ett europeiskt nätverk som arbetar med information om invasiva främmande arter. Webbportalen ska sprida kunskap om invasiva arter i norra och centrala Europa. Enligt Nobanis hemsida finns idag 389 arter som kan klassas som invasiva och ytterligare 84 som är potentiellt invasiva. Nobanis efterlyser foton på invasiva arter, som de kan få använda utan kostnad. Vill du bidra med foton kan du ta kontakt med dem via nobanis@sns.dk. Läs mer på Nobanis hemsida.

På Nobanis hemsida rapporteras från Danmark att den kinesiska långhorningen *Anoplophora chinensis* har siktats i Odense 2010 och 2011. Den lever på lövträd och

Owe Nilsson städar bort lupiner *Lupinus polyphyllus* på Vissbodamon i Närke.

kan orsaka svåra skador på arter i släktena *Acer*, *Salix*, *Populus*. Av den anledningen är det sedan 2010 otillåtet att importera lönnar från Kina till EU. Jag hoppas verkligen att denna skalbagge inte får fotfäste i Europa och Sverige. Vi har tillräckligt stora problem med att de invasiva arterna askskottsjuka och almsjuka dödar ädellövträd för oss. Många insekter, lavar, mossor och svampar som huvudsakligen lever på gamla träd av alm och ask minskar troligen mycket starkt nu, i och med att deras värdräd dör. Många av dessa arter kan nog överleva med lönn som värdräd, så låt oss verkligen hoppas att vi får ha våra lönnar i fred för invasiva arter.

Örebro kommun berättar på sin hemsida att man har gått med i ett nystartat LIFE-projekt som ska bekämpa förekomsten av sjögull i Sverige. Sjögull förekommer i Örebro län rikligt i Värningen och Arbogaån.

Kanske skulle botaniska sällskapet kunna göra en ideell insats med att begränsa spridningen av skunkkallan i Åsbro och Rönneshytta, innan den får så stor spridning att den orsakar problem för inhemska arter?

Referenser

Löfgren, L. 2013. *Närkes flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2010. *Den nya nordiska floran*. Bonnier Fakta.

Olsson, L. 2016. EU-beslut stoppar odling av signalkräfta. *Hav & Vatten* nr 1/2016. Havs- och Vattenmyndigheten, Göteborg.

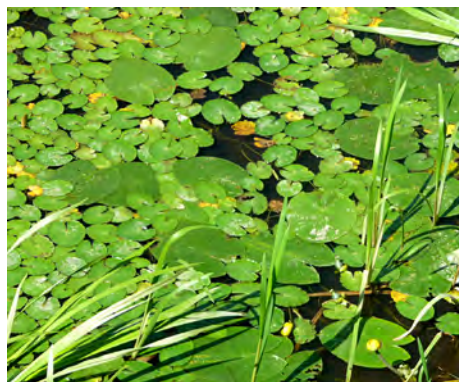
www.artportalen.se

www.orebro.se

www.nobanis.org

EU-kommissionens nyhetsbrev *Natura 2000* nr 37 (januari 2015) och nr 39 (januari 2016): artiklar om invasiva främmande arter och om EU-förordningen.

EU-kommissionens hemsida om invasiva främmande arter: http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm

Blad av sjögull *Nymphoides peltata* bland blad av gul näckros.

Smal vattenpest *Elodea nuttallii* till vänster och vattenpest *Elodea canadensis* till höger.

Skunkkalla *Lysichiton americanus* i Klockarhyttan, Åsbro, Närke.

Askskottsjukan är importerad

Text: Michael Andersson. Bild: Arne Holmer.

I en notis i tidningen Skog & framtid (Klingström 2015) berättas att askskottsjukan orsakas av en svamp som har sitt ursprung i östra Asien. Man trodde under en period att askskottsjukan var den asexuella formen av den i Europa naturligt förekommande svampen *Hymenoscyphus albidus*, en art som lever av att bryta ned vissnade och nedfallna askblad. Den asexuella formen av askskottsjukesvampen fick då namnet *Chalara fraxinea*. Senare fann man att *C. fraxinea* inte är samma art som *H. albidus* utan att det rör sig om en annan art, vars sexuella form då fick namnet *Hymenoscyphus pseudoalbidus*. Den sägs vara mycket lik *H. albidus* och svår att skilja från denna (SLU:s hemsida, Bengtsson 2014). I Artportalen kallas askskottsjukan *H. pseudoalbidus*. Enligt skogspatologen Pia Barklund (SLU:s hemsida) ska nu askskottsjukan sedan 2014 heta *Hymenoscyphus fraxineus*.

Ask med askskottsjukan vid Svalbo café i Nedre Järle, Västmanland.

Vidare berättar tidningen Skog & framtid (Klingström 2015) att askskottsjukesvampen (*H. fraxineus*) i östra Asien är harmlös och inte ”orsakar skador alls på de arter av ask som finns där. Den har sannolikt nått Europa via importerade prydnadssträd och sedan via plantskolor spritt sig ut i naturen. Askarna i vår del av världen har inget att sätta emot när denna asiatiska svamp infekterar först bladen och därefter tar sig in i kvistar och skott som stryps och dör. Askskottsjukan är ett tydligt exempel på de faror som finns i den globala handeln med levande växter.”

Askskottsjukan är ett exempel på en importerad exotisk art som medför starka negativa ekologiska och ekonomiska effekter i Sverige och Europa. Personligen tycker jag det är orimligt att världshandeln kan fortgå oreglerad när den leder till att inhemska djur och växter hotas av exotiska arter, som människan medvetet och omedvetet sprider.

Referenser

Artportalen: <https://www.artportalen.se/> (läst 2016-01-04).

Bengtsson, V. 2014. *Askskottsjukan – Ett fortsatt hot mot våra skyddsvärda askar*. Länsstyrelsen i Västra götaland län, naturvårdsenheten. Rapport 2014:17. (Kan laddas ned som pdf-fil från länsstyrelsens hemsida.)

Klingström, L. (red.) 2015. Askskottsjukan är importerad. *Skog & Framtid* 2-2015, sid. 14. Future Forests, Sveriges Lantbruksuniversitet. (Bilaga i *Skogseko* 30:4.)

Länsstyrelsens i Västra götaland län hemsida: <http://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/Sv/djur-och-natur/hotade-vaxter-och-djur/atgardsprogram/skyddsvarada-trad/Pages/askskottsjukan.aspx> (läst 2016-01-04).

Sveriges Lantbruksuniversitet hemsida: <http://www.slu.se/sv/centrumbildningar-och-projekt/skogsskada> (läst 2016-01-04).

Årets växt 2016 - smörbollar

Text: Ulla-Britt Andersson. Bild: Thomas Gunnarsson.

Svenska Botaniska Föreningen har i år utsett smörbollar till årets växt. Var med och rapportera dina fynd av arten, så får vi veta mer om dess förekomst och utbredning i Sverige. Är det så att den har minskat sin utbredning?

Smörbollar *Trollius europaeus* är en flerårig ört som blir 70 cm hög. Stjälken är kal, ogrenad och har nertill vissna bladresten. De nedre bladen är långskaftade och femflikiga. Blomman är gul, klotrund och mäter 2,5–3 cm. De många foderbladen (10–15) är gula, kupade och omsluter de mindre kronbladen som också är 10–15 till antalet. Inuti blommorna finner man ofta en liten fluga av släktet *Chiastocheta* som pollinerar växten och vars larver lever av fröna. Blomningen sker maj till juli och var något som uppmärksammades i det gamla bondesamhället. I Norrland kallades växten laxblomster eftersom den visade sina blommor när laxen gick till och det viktiga fisket kunde börja. Andra välkända namn är daldockor och bulberblomster.

Smörbollar växer i större delen av Sverige men med tyngdpunkt i den norra halvan. Växtplatserna är fuktiga, gärna översilade och näringsrika. Ofta är lokalerna hävdade genom slåtter eller måttligt bete men smörbollar klarar även några års ohävd. Betesdjuren låter plantorna stå kvar då de smakar mycket skarpt. Högörtängar, glesa lövskogar, fjällbjörkskogar, i kanten av skogskärr, längs vägkanter och bäckar är exempel på ställen där arten kan växa. I åtminstone delar av södra Sverige verkar smörbollar ha minskat i utbredning. Växten odlas ibland och kan då sprida sig ut i mer naturlig vegetation.

Rapportera dina fynd

Under 2016 behöver vi din hjälp att rapportera fynd av smörbollar. Du kan rapportera direkt på Artportalen www.artportalen.se Försök att uppskatta antal plantor av smörbollar. Under rubriken ”Biotop” kan du endera använda dig av de fasta alternativ

som finns eller skriva i fri text ex. högörtäng, fjällbjörkskog osv. Anteckna gärna eventuella följeväxter.

Vill du hellre skicka in dina rapporter via vanlig post finns rapportblankett som du kan fylla i på SBF:s webbsida www.svenskbotanik.se.

Du kan också skicka in dina rapporter senast 15 oktober 2016 till:

Ulla-Britt Andersson
Kummelvägen 12
386 92 Färjestaden
Tel: 0485-332 24
Mobil: 0705-36 78 36
E-post: ullabritt.oland@gmail.com

Smörbollar *Trollius europaeus*.

Spindelfascination - Del 2

Text och bild (där ej annat anges): Claes U. Eliasson.

Här är del 2 i Claes Eliassons artikelserie om spindlar och deras fascinerande värld. Del 1 publicerades i T-veronikan nr 3-2015.

Man hör ibland talesättet ”Inget är nytt under solen” vilket då ibland refererar till att uppfinningar kanske inte alltid är så unikt nyskapande, utan framsprungna under långa perioder av gradvis påbyggd kunskap. Denna tanke slog mig då jag påträffade ett vackert kupolformat spindelnät vars like jag aldrig sett förr, eller ens hört talas om (Fig. 1). Jag fick aldrig se spindeln som byggt detta, men sannolikt rör det sig om en av de relativt små arterna i släktet *Neriene* taknätspindlar. I SLU's databas Dyntaxa har jag bland arterna i släktet *Neriene* funnit en svensk art med det passande namnet kupolspindel *Neriene emphana*. De fotografier av kupolformade spindelnät från norra Europa jag funnit med hjälp av internet har dock till övervägande delen tillskrivits konstruktören *Neriene radiata* som på svenska heter hängmattespindel. Oavsett vilken art det rör sig om så var det för mig uppenbart att detta tätt spunna nät fyller samma funktion som den

berömda Malaisefällan – utnyttjandet av det faktum att flygande insekter som uppfattar sig instängda alltid söker sin utväg uppåt, aldrig nedåt. Rene Malaise, som för nära 80 år sedan publicerade sin beskrivning av fälluppfinnningen i Entomologisk tidskrift (Malaise 1937), hade under sina första expeditioner till Burma upptäckt att flygande insekter som kom in i tältet inte försökte ta sig ut genom tältöppningen där de kommit in, utan alltid sökte sig upp i tältets högsta hörn. Han lät därför på plats i Burma sy upp ett antal fällor av ganska precis samma modell som ännu idag används, bl.a. i det landsomfattande Malaisefälleprojektet, en del i Svenska artprojektet som pågått under 2000-talet. Med dessa fällor fångade Malaise stora mängder av nya, ännu obeskrivna insektsarter i Burma för Riksmuseums samlingar (Vårdal & Taeger, 2011). Malaisefällan används idag över hela världen vid undersökningar av insektsfaunan under längre

Fig. 1–2. Taknätspindelartens tätare nätkupol (t.v.) fångar upp små flygande insekter vilka alltid söker sin väg ut i riktning uppåt (bildens bredd ca 15 cm). Malaisefällan utnyttjar samma beteende hos flygande insekter och från högsta hörnet leds de in i ett uppsamlingskärl med en dödande och konserverande vätska. Fällan på bilden (t.h.) var uppsatt i Parque Nacional La Campana i Chile 2015.

Fig. 3–4. En tropisk spindelart ur släktet *Argiope* (t.v.) konstruerar av spinntrådar en blomimitation i vilken den placerar sig ungefär som våra blomkrabbspindlar i äkta blommor. Bilden är från Filippinerna, Mindoro 2007. En i svensk natur vanlig art, kärrspindel, visar på bilden (t.h.) att den immobila processen under ett skinnbyte kanske inte gör den särskilt sårbar. Fåglar undviker sannolikt spindlar av denna storlek (ca 3–4 cm) då en liknande spindel i sydligare länder de besökt kan innebära livsfara om den inte fångas på rätt sätt.

sammanhängande perioder. Från fällans högsta hörn leder ett rör in till en behållare med en vätska som dödar och konserverar insekterna. (Fig. 2). Det kupolformade spindelnätet (Fig. 1) var konstruerat inuti ett av gamla gummidäck konstruerat, U-format skydd som var avsett att fästas på en grupp pålar i en hamn som ett skydd mot slitaget från fartygssidor. Detta låg i Krokstrands hamn vid Idefjorden i Strömstads kommun 2011.

Ett minst lika överraskande, udda spindelnät (Fig. 3) har jag påträffat vid ett par tillfällen i Sydostasien. Där finns en spindelart, sannolikt tillhörande släktet *Argiope*, som spinner ett nät som imiterar utseendet av en blomma och på så vis lockar till sig potentiella byten. Självt placerar sig spindeln i den artificiella blommans mitt och håller benen sammanpressade två och två så att den visuellt avviker från den klassiska bilden av en spindel. Båda de blomlika nät jag påträffat har befunnit sig i regnskyddade miljöer. På Bali var blomimitationen spunnen på utsidan av ett rostigt myggnät i ett fönster och på Mindoro i Filippinerna befann sig

blomimitationen i klippöverkanten av en grottöppning intill stranden. Jag har inte funnit några liknande nät på foto vid sökandet på Internet. Där finns dock bilder av andra arter tillhörande släktet *Argiope* med förekomst i Florida och i Indien vilka spinner ett likartat, men mindre tätspunnet vitt kryss i centrum av ett större fångsnät. Enligt uppgifter i Wikipedia trodde forskarna tidigare att dessa synliga markeringar i nätet var till för att varna fåglar från att flyga genom nätet och därmed förstöra spindelns arbetsinsats. Helt nyligen har man upptäckt att de tätare spunna trådarna i form av ett kryss i centrum av nätet reflekterar UV-ljus på ett likartat vis som några av närmiljöns blommor som besöks av insekter. Även detta kryss imiterar således en blomma och förväntas dra till sig insekter som misstär ljusreflexen från spindelnätet för en blomma.

Något mina utlandsresor fått mig att fundera över är huruvida det existerar en mer universellt anpassad mimikry (avskräckande imitation) hos våra nordeuropeiska insektsarter som appellerar till våra nordiska, insektätande fågelarters erfarenheter i exempelvis

Fig. 5–6. Alaftonflyets larv (t.v.) är försedd med utskott som saknar annan betydelse än att göra sin ägare avskräckande. Om larven blir störd förflyttar den sig med slingrande kroppsrörelser vilket får utskotten att likna enkelfotingens ben. Den amerikanska arten Giant red-headed Centipede (t.h.) får här stå som exempel för ett antal giftiga arter vars bitt är starkt smärtsamma också för människan. Foto av enkelfotingen är från Internet (se ref.).

tropiska Afrika. Jag har inte tidigare läst några sådana funderingar, men vill med några bildexempel visa på likheter mellan vår faunas insekter och arter de sannolikt imiterar från tropikerna. Medan småspindlar är stapelföda för många av våra svenska småfåglar verkar större spindlar kunna uppträda helt öppet utan någon större risk att bli angripna. Korsspindlar arbetar helt öppet på sina stora nät och kärrspindlar sitter ofta exponerade på solbelysta stenar, stockar etc. Dessa för oss människor helt ogiftiga

spindlar kanske gynnas av att merparten av de insektätande fågelarterna under sin flyttning och övervintring kommer i kontakt med starkt giftiga och för dem själva farliga spindelarter och därför väljer att ta det säkra före det osäkra och undvika allt risktagande med större spindlar. Mitt foto av hur orädd en kärrspindel *Dolomedes fimbriatus* uppträder under sitt skinnbyte understryker detta resonemang (Fig. 4).

Bland insektsarter är mimikry en mycket

Fig. 7–8. Väddnätfjärilens puppa (t.v.) är i det närmaste identisk med övriga svenska nätfjärilsarters puppor (undantaget veronikanätfjäril) och arterna är betjänta av den mimikry som benämns Müllerian mimikry. Puppen fanns på en slätterfibbla i Spångabäckens naturreservat 2015. Trädödarens larv har samma färg och plattade kroppsform som flera starkt giftiga enkelfotingar. Här på fotot, nyss störd är den beredd att bita i försvar. Den doftar fränt och denna doft avslöjar också lätt i vilka trädstammars ved den utvecklats.

Fig. 9–12. Ekorrsplinnarens larver (t.v.) har ovanligt långa framben vilket får dem att likna stora trädlevande arter myror i tropiska områden. Den sista kroppsleden får successivt under tillväxten formen av ett ormhuvud med utskjuten, kluven tunga. Den afrikanska ormen Bush Wiper (mitten) får i denna presentation representera de många små och välkamouflerade reptiler som utgör potentiella hot för våra flyttande småfåglar i övervintningsområdena. Hos dessa reptiler är ögat ofta det mest avslöjande i förklädnaden och ögonliknande mönster används därför i avskräckande syfte av många insekter, bl.a. av larven av mindre snabelsvärmare *Deilephila porcellus* (t.h.). Fotot av Bush Wiper är från Internet (se ref.).

vanlig strategi som inriktar sig på att avskräcka angrepp från predatorer. Man skiljer på två huvudtyper av mimikry. Batesian mimikry kan närmast liknas vid ett slags bedrägeri om den egna farligheten. Det kan handla om att likna någon som är en större predator, någon som har ett giftigt bitt/sting till försvar, eller någon som helt enkelt är giftig som föda. Müllerian mimikry beskriver istället hur en samordning uppstår i arternas utseende vilket meddelar en potentiell predator sanningen om den egna farligheten och därmed besparar samtliga arter med likartade utvecklingsstadier onödiga förluster. Exempelvis skadar fåglar de oärliga puppor av asknätfjäril i början av säsongen fram till dess de lärt sig att undvika vita puppor med svarta och gula prickar. De puppor av en art som ”offrats” leder till att fåglarna fortsättningsvis undviker samtliga nätfjärilsarters puppor med ett likartat utseende (Fig. 7). Ett annat exempel på Müllerian mimikry är att nästan samtliga arter av getingar är gulsvartrandiga och att detta meddelar att de är utrustade med en gadd som kan skada den oförvågne som inte har förstånd att avlägsna gadden före ett sväljande – bättre att låta bli. Att denna

mimikry är framgångsrik förstår man då man ser den stora mängden helt ofarliga flugor och skalbaggar som imiterar getingarna genom gulsvartrandiga kroppar (Batesian mimikry).

De exempel jag vill lyfta fram här kan nog främst underordnas Batesian mimikry. Aftonflyn är en grupp som skiljer sig från andra nordiska nattflyn genom sina spektakulärt färgade och vanligen håriga larver. Alaftonfly *Acrionicta alni* tar nog priset som den art i gruppen med mest spektakulärt utseende (Fig. 5). Den liknar en giftig enkelfoting (*Scolopendra*) med sin svartgula färgsättning och då larven flyr slingrar den sig framåt så att utskotten på sidorna rör sig som vore de benen. Av enkelfotingar finns inga för människan giftiga arter i Sverige. Den närmaste förekomsten av giftiga arter finns i Medelhavsområdet, men dess mest utbredda art *Scolopendra cingulata* är ändå bara en bråkdel så stor och obehaglig som arterna i tropikerna runt hela klotet. Ett exempel på en enkelfoting med liknande färgkombination som alaftonflyets larv är den amerikanska arten Giant Red-headed Centipede *Scolopendra gigantea* (Fig.

Fig. 13–14. På flenört lever en liten vivel (t.v.) med en ögonteckning på ryggen som möjligen är en påminnelse till fåglar att den smakar illa i likhet med sin värdväxt och larver av två kapuschongflyarter och en bladstekelart som samtliga är vita med små svarta och gula prickar. Granbock *Monochamus urussovi* (t.h.) är en av flera stora långhorningar vars ben och antenner är oproportionerligt långa vilket gör dem spindellika. Dessa arter är samtidigt främst dagaktiva medan andra stora långhorningar som har kortare ben är nattaktiva. Denna art är i Sverige idag bara tillfällig på upplag av importerad massaved från Ryssland avsedd för flisning till bränsle.

6). Denna har en närmast identisk släkting i bl.a. Kina, *Scolopendra subspinipes mutilans*, dit även alaftonflyets utbredning sträcker sig. En annan svensk art som kan uppfattas som en tropisk enkelfoting är larven av trädödare *Cossus cossus* (Fig. 8). Denna är som fullväxt nästan decimeterlång, med plattad och glansigt köttfärgad kropp som ger ifrån sig en frän doft av syra. Den påträffas oftast fritt krypande under dagtid då den precis har lämnat sitt värdräd och väljer att förflytta sig en längre sträcka för att uppsöka en plats för förpuppning. Den korsar då ofta vägar där den oftast påträffas och väcker uppmärksamhet hos människor.

I tropiska områden finns många stora och aggressiva myrarter, bl.a. trädlevande arter som bygger sina bon bland sammanfogade blad. Larven av ekorrspinnare *Stauropus fagi* liknar som liten i hög grad sådana myror (Fig. 9–10). Då jag odlat denna art och placerat ut överskottet av larver från ägguppfoädningen på omgivande buskar har

småfåglarna inte vågat attackera larverna, vilket annars alltid sker med andra spinnararters larver, utom de mest håriga som bara göken kan äta. Då ekorrspinnarens larv närmar sig fullt tillväxt stadium framträder ytterligare en avskräckande förklädnad. Den ansvällda, sista kroppsleden liknar då alltmer ett ormhuvud med två utstickande tungspetsar (Fig. 10). Fågeljagande ormar (Fig. 11) finns i tropiska områden och en mimikry med ormlika ögon i form av fläckar på en fjärilslarv kan nog ofta vara tillräckligt för att få en fågel att tveka i att våga gå till angrepp. Våra två arter snabelsvärmars larver har sådana ögonlika fläckar och kan genom att dra ihop framkroppen och gömma huvudet få ögonen att se större ut och som om de just fokuserar på fridstöraren (Fig. 12). Även en liten vivel som lever av flenörten blad, *Cionus scrophulariae*, förefaller ha utrustats med en mimikry som fungerar som ett misstänkt farligt litet öga, särskilt då två skalbaggar sitter tillsammans (Fig. 13). Det kanske snarare påminner

fåglar om att de är osmakliga. Som tidigare nämnts förefaller större spindlar vara så avskräckande att de lämnas i fred av svenska fågelarter. Det är därför också tänkbart att de extremt långa benen och antennerna på vissa långhorningar, vilka är extra långa hos de mer kringflygande hanarna, utgör en mimikry av spindlar (Fig. 14). En mindre fågel som fångar en sådan skalbagge får vara beredd på att dess kloförsedda ben eller dess antenner, från greppet i näbben, kan nå att vidröra ögonen och kanske skada dessa. Får de chansen kan de också bita hårt med käkarna. Genom att likna spindlar kan en otrevlig erfarenhet lättare inpräntas i fågelns minne och nästa gång en större långhorning visar sig för fågeln låter den kanske bli att försöka ta denna som byte. I gengäld finns det några fågelarter som är specialister på att avvärja de mest giftiga och aggressivt bitande småkryp, även tropiska enkelfotingar. Hit hör t.ex. blåkråka och biätare som ibland visar sig i kalla Norden.

Ett stort tack till Gunnar Ahlroth som har bistått med intressant information och godkänt artbestämningen av spindelfotona. Tack också till Peter Streith som lyckades skrämra larverna av alaftonfly så att de slingrade sig som enkelfotingar. Författaren ansvarar själv för resonemangen runt det kulpformade nätet och den spunna blomman, samt om universell mimikry som förklaring till likheterna mellan svenska och tropiska småkryp.

Referenser

Malaise, R. 1937. A new insect trap. *Ent. Tidskr.* 58: 148–160.

Vårdal, H. & Taeger, A. 2011. The life of Rene Malaise: from the wild east to a sunken island. *Zootaxa* 3127: 38–52. Magnolia-press. (PDF-fil).

www.wykop.pl (foto av Bush Wiper)

www.amazingpicturesofanimals.blogspot.se (foto av Giant red-headed Centipede).

Föreningsnotiser

E-postadress till medlemmar

För att underlätta kommunikationen kring exkursioner, möten och annat som händer i föreningen till medlemmarna vore det bra om vi kunde använda oss av e-post. Vi har redan e-postadress till många av er medlemmar, men det gäller långtifrån alla. Har du e-post och vill ha möjlighet att få e-post från föreningen? Skicka gärna din adress till oss. Du kan skicka den till: teveronikan@gmail.com. Tack på förhand!

Naturens hus fyller tio år

Naturens hus fyller tio år i år och tänker fira det tillsammans med föreningar och andra örebroare, söndagen den 15 maj. Så här skriver Tomas Bergkvist om dagen: ”Tanken är att det ska bli en dag för liten och stor, ny och gammal svensk. Med ett innehåll som spinner på natur och kultur,

helst i förening.” ÖLBS kommer att delta och guida bland växterna i Vattenparken. Häng med du också!

Böcker i gåva till ÖLBS bibliotek

Det har hänt flera gånger att medlemmar skänkt böcker till ÖLBS bibliotek. Nu senast fick vi ett par böcker av Carl Anders Lindstén: C.A.M. Lindmans Nordens flora, tre band i utgåva från 1964, samt Eric Hulténs Atlas över växternas utbredning i Norden från 1950. Vårt bibliotek finns idag i samma lokal som herbariet, i Grenadjärstaden. Vi har dock utrymme för en del av biblioteket i lokalen som vi delar med Naturskyddsföreningen i Föreningarnas hus. Planer finns därför att flytta ett antal böcker dit och på så sätt göra dem mer lättillgängliga för medlemmar och andra intresserade.

Program 2016

Håll utkik efter kompletteringar i kommande nummer av T-Veronikan och på föreningens hemsida www.olbs.se. Höstens inomhusmöten annonseras senare.

Exkursioner

22 maj Besök i Svenstorp mellan Kilsmo och Odensbacken för att titta på mistel och hällebräcka. Samling Scandic Västhaga kl 9.00, Svenstorp kl 10.00. Kontakt vid Scandic Gunilla Dahlén, tfn 070-325 36 22.

12 juni Bölets ängar och andra naturreservat på båda sidor länsgränsen vid nordvästra Vättern. Heldagsutflykt. Samling Scandic Västhaga kl 9.00. Kontakt Daniel Gustafson, tfn 073-714 16 06.

19 juni De Vilda Blommornas Dag arrangeras. Program i kommande nummer.

26 juni Näsmarkerna med rik flora och brun gräsfjälil. Samling Svampen kl 9.15, Nora torg kl 10.00, Vikers kyrka 10.15. Kontakt Owe Nilsson, tfn 0586-72 84 78. Samarrangemang med Naturskyddsföreningen i Karlskoga och Nora Biologiska Förening.

2 juli Vi besöker brandfältet i Västmanland tillsammans med Västmanlands botaniska förening, bland annat för att inventera nävor. Heldagsutflykt. Samling Svampen kl 9.00. Kontakt Margareta Hedman, tfn 070-290 71 73.

8-10 juli Botanikläger - Laxå och Tiveden. För mer information, se nedan.

10 september Svampexkursion i skogsmark med Herbert Kaufmann. Samling Svampen kl 9.15. Samarrangemang med Nora Biologiska Förening.

Botanikläger 2016 - Laxå och Tiveden

Fredagen den 8 till söndagen den 10 juli

Vill du lära dig mer om växter tillsammans med andra intresserade? Följ då med på ÖLBS botanikläger!

Vi kommer tillsammans att utforska olika miljöer i Tiveden och södra delen av Laxå kommun. Såväl nybörjare som mer vana botaniker är välkomna. Du kan vara med alla dagar, två eller en.

Är du intresserad av att delta? Hör av dig till Michael Andersson (primus@telia.com, 019-33 59 54) eller Daniel Gustafson (daniel.gustafson@telia.com, 073-714 16 06) för mer detaljer.

Sista dag för anmälan 5 juni. Begränsat antal platser.

Kostnadsfritt deltagande för medlemmar, inklusive frukost och lunch. Kostnad icke-medlemmar 150 kr.

Välkommen!

Örebro Läns Botaniska Sällskap

ÖLBS ändamål är att utgöra ett forum för utbyte av erfarenheter och kunskaper inom botanikens olika grenar, att utforska floran inom länet och att verka för skydd av växtlokaler och växtsamhällen. ÖLBS är anslutet till Svenska Botaniska Föreningen.

Styrelse

Ordförande

Daniel Gustafson Östra Vintergatan 48
703 43 Örebro, tfn 073-714 16 06
daniel.gustafson@telia.com

Vice ordförande

Bo Hägerås Himmer 330
715 95 Kilsmo, tfn 070-650 97 74
hageras@gmail.com

Sekreterare

Gunilla Dahlén Holländaregatan 22
702 86 Örebro, tfn 0703-25 36 22
dahlen.gunilla@gmail.com

Kassör

Owe Nilsson Utterbäcksvägen 10,
691 52 Karlskoga, tfn 0586-72 84 78
owe.kga@telia.com

Ledamöter

Margareta Hedman E Rosenbergs v 25
702 85 Örebro, tfn 070-290 71 73
margaretahedman@yahoo.se

Berit Ragné Odengatan 2
713 32 Nora, tfn 0587-109 11
berit.ragne@telia.com

David Tverling Karl XI:s väg 9,
695 32 Laxå, tfn 070-578 41 20
davidtverling@hotmail.com

Suppleanter

Therese Aremyr Framnäsudden 38
705 10 Örebro, tfn 070-637 55 71
therese.aremyr@orebro.se

Ingevi Fall Tempelkärrsvägen 25
702 30 Örebro, tfn 019-24 04 82
tfn 070-319 59 75, ingefall@telia.com

Organisationsnummer

875001-7298

Adress

Korrespondens ställs till ordföranden.

Medlemsavgift 2016

Ordinarie medlem 150 kr.

Familjemedlem 75 kr (ej *Verumikan*).

Avgift inbetalas till

Plusgiro **64 26 24-1**.

Glöm ej att ange namn när ni betalar medlemsavgiften. Vi är också tack-samma om ni meddelar oss era adress-ändringar och e-postadress.

Veronikan

Årgång 21 nr 1/2016

Ordföranden har ordet

Daniel Gustafson..... 3

Inventering av "Nyttingeberget" och omliggande skogsområden inom Tåsta naturreservat

Herbert Kaufmann..... 4

Rundfjädermossa *Neckera bessi* och aspfjädermossa *Neckera pennata* i Närke

Lars Löfgren..... 10

Invasiva främmande arter - ny EU-förordning

Michael Andersson..... 12

Askskottsjukan är importerad

Michael Andersson..... 14

Årets växt 2016 - smörbollar

Ulla-Britt Andersson..... 15

Spindelfascination - Del 2

Claes U Eliasson..... 16

Föreningsnotiser..... 21

Program 2016..... 22

Botanikläger 2016 - Laxå och Tiveden..... 22

